

LOKMAN

﴿ ۳۱ ﴾ سُورَةُ لُقْمَانَ

Lokman Sûresi mekkîdir. Ancak « وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ »

üç âyetin medenî olduğuna dair bir rivayet vardır. Şöyle ki: Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem hicret

buyurduğu zaman Medinede Yehûd ahbarı şöyle demişler: İşittik ki sen: «

وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا » diyormuşsun. Bizi mi kasd ettin? Yoksa kavmini

mi?. Buyurmuş ki «hepsini de» öyle ise demişler sen bilirsin ki bize Tevrat verilmiştir. Ve onda her şey'in

beyanı vardır. Bunun üzerine aleyhissalâtü vesselâm «Allahın ilmi içinde o, az bir şeydir.» Buyurmuş, Allah

tealâ o âyetleri indirmiştir.

Âyetleri - Mekkî ve medenî ta'dadında otuz üç, mütebakisinde otuz dördtür.

Kelimeleri - Beş yüz kırk sekizdir.

Harfleri - İki bin yüz ondur.

Fasılası - مدنظر م . د . ن . ظ . ر harfleridir.

Sebebi nüzulü - Kureyşin Lokmandan suâli olmuştur. (Bahir ve Âlûsi)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
﴿١﴾ أَلَمْ ﴿٢﴾ تَلِكْ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿٣﴾ هُدًى
وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٥﴾ أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّنْ
رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمفلِحُونَ ﴿٦﴾

Sh:»3837

﴿٦﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ

اللَّهُ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٧﴾
وَإِذَا تُلِيٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَانَ لَمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ
فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشَّرَهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٩﴾ خَالِدِينَ فِيهَا
وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٠﴾ خَلَقَ السَّمَوَاتِ
بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَآلَقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيًا أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ
وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا
مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾ هَذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ
الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿١٢﴾

Meali Şerifi

الم * Bunlar sana o hikmetli kitabın âyetleri * Hidayet ve rahmet için o (güzellik yapan) muhsinlere * Ki

namazı kılarlar ve zekâtı verirler, Âhirete de onlar yakîn edinirler * İşte bunlar rablarından bir hidayet

üzerebilir ve işte bunlardır o felâh bulanlar * Bayağı insanlardan kimi de vardır ki, Allah yolundan bilmiyerek

sapıtmak ve onu eğlence yerine tutmak için lâf eğlencesi satın alır, işte bunlara mühîn bir azâb vardır *

Karşısında âyetlerimiz okunduğu vakit da kibirlenerek

Sh:»3838

ensesini döner, sanki onları işitmemiş, sanki kulaklarında bir ağırlık varmış, sen de onu elîm bir azâb ile

müjdele * Fakat iyman edib de iyi işler yapanlar, şübhesiz ki onlara naîm Cennetleri var * İçlerinde

muhalled olmak üzere onlar, hakkâ Allahın va'di bu, ve azîz odur hakîm o * Gökleri direksiz yarattı onları

görüyorsunuz Arza da sizi çalkalar diye ağır baskılar bıraktı ve onda her bir hayvandan öğretti, hem Gökten

bir su indirdik de her hoş çeşitten yetiştirdik * İşte bu Allahın yarattığı, haydi gösterin bana ondan berikiler

ne yaratmış? Fakat o zalimler apaçık dalâl içindeler *

3. ﴿لِلْمُحْسِنِينَ﴾ Muhsinlere - bu Kur'anda indirildiği vechile amelde ihsan yapanlar.

«Elbakare» nin evvelinde «هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ» buyurulmuştu, burada ise «

هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ» buyuruluyor. Nîsaburî tefsirinde der ki: burada muhsinîn

denildiği için bir de rahmet ziyade kılınmıştır. Çünkü ihsan mertebesi tekvanın fevkindedir. Çünkü

Peygamber sallallahü aleyhi vesellem «الْأِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ»

ihsan, Allahı görüyormusun gibi ona ibadet etmendir» buyurmuş. Allah, sübhanehu ve tealâ da «

« إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ » ve «

« لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ » kavli kerîmleriyle buna işaret buyurmuştur.

Burada « الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ » kaydının zikr edilmemesi de bunu ta'yid eder .

6. ﴿لَهُوَ الْحَدِيثُ﴾ Lâf eğlencesi: eğlence söz - insanı oyalayan işinden alıkoyan sözler,

asılsız hikâyeler, masallar, romanlar, tarih kılıklı efsaneler, güldürücü lakırdılar, gevezelikler tegannîler gibi

eğleyici sesler. Bunun sebebi nüzulünde deniliyor ki: Nadr ibni Haris ticaretle Farise gidiyor, Acemlerin

hikâyelerini, efsane kitaplarını getiriyor ve bunları Kureyşe okuyarak «Muhammed size Ad ve Semûd

hikâyeleri söylüyor, gelin ben size Rüstemin, İsfendiya'nın Kısraların hikâyelerini anlatayım» diyor ve bu

suretle bir

Sh:»3839

çoklarının Kur'an dinlemesine mani' oluyordu. Bundan başka güzel bir hânende cariye almış, birinin

müsliman olacağını işittiği zaman onu alıp cariyesine: haydi buna yedir içir, söyleyiver der, bu suretle

eğlendirip «gördün a bu Muhammedin çağırdığından, namazdan orucdan, onun önünde çarpışmaktan

daha iyi değil mi?» dermiş. İbni Hatal da bir cariye almış seb tegannî edermiş, âyetin nihayetinde «

أُولَئِكَ لَهُمْ

gerektir. Müfessirinin ekserisi bunu gına ile tefsir etmişlerse de muhakkıkînin muhtarı zâhiri vechile amm

olmasıdır. Maamafih burada asıl zemmin hikmeti şununla anlatılmıştır.

﴿لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ Bilmiyerek Allah yolundan sapıtmak -

ya'ni saptırdığını hissettirmeden yaptığı işin akıbetini sezdirmeden dini, ahlâkı bozmak

﴿وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا﴾ ve onu, ya'ni Allah yoluna, hak dinini eğlence yerine tutmak için «

يَتَّخِذُ» Hafs, Hamze, Kisaî, Ya'kub kiraetlerinde nasb ile, mütebakisinde refile okunur. Bu surette «

﴿بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ • ﴿يَشْتَرِي﴾» ye teallûk edebilirse de nasb kiraetinde dalâlin kaydı

olmak gerektir.

10. ﴿بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا﴾ - «Ra'd» sûresinde «

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا» âyetinin tefsirine bak. Bu

âyet, Allah tealânın izzet-ü hikmetini takrir ile tevhidi temhid ediyor. Ve onun için « أَنْزَلْنَا» ile «

أَتَيْنَا» da gıyabdan tekellüme iltifat buyuruluyor.

11. ﴿هَذَا خَلْقُ اللَّهِ﴾ işte bu zikr olunanlar, Allahın yarattığı

﴿فَارُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ﴾ haydi gösterin bana ondan berikiler ne

yaratmış? Hiç ﴿بَلِ﴾ fakat ﴿الظَّالِمُونَ﴾ o zalimler - ya'ni halk ve ülûhiyyet mefhumlarına

haksızlık ederek

Sh:»3840

pek büyük zalim olan, şirki irtikâb eyliyen müşrikler ﴿فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ açık bir dalâl

içindedirler. - Açık olan bir hakıktan sapıyorlar. Ki bunlarda iki cihetle haksızlık ve şaşkınlık vardır. Bir

tarafın mahlûka hâlik kudreti isnad ederek filân şunu yarattı, filân şunu yarattı diye yalan söylerler, bir

tarafın da hiç bir şey yaratmadığı ma'lûm olan nesnelere taparlar. Şimdi burada şöyle bir suâl hatıra

gelebilir: ilm-ü hikmet, fenn-ü san'at ile insanlar tarafından bir takım şeyler yapılmıyor mu? bunlar birer

yaratma değildir? denilebilir. Buna karşı hikmetin Allah vergisi olduğu ve binaenaleyh hikmet ile yapılan

şeylerin de hâlikü Allah olduğu bilinerek ona şükr edilmesi lâzım geleceği ve hakîmin nazarında da şirkin

çok büyük bir zulm olduğu anlatılarak buyuruluyor ki:

﴿١٢﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَنْ يَشْكُرْ
فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٣﴾ وَأِذْ
قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يُعْظُمُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ
لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا
عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَمِيمٍ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ
الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ
بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ
مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

Sh:»3841

﴿١٦﴾ يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي
صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ
لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٧﴾ يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

﴿١٨﴾ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ
اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٩﴾ وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ
وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿٢٠﴾

Meali Şerifi

Şanım hakkı için Lokmana hikmet verdik ki şükret Allaha, diye, ve her kim şükrederse kendi lehine eder,

her kim de nankörlük ederse her halde Allah ganiydir, hamiddir * Hani Lokman da oğluna demişti: ona

va'zediyordu: yavrum, Allaha şirk koşma, çünkü şirk çok büyük bir zulümdür * Gerçi insana ebeveynini de

tavsiye ettik - anası onu za'f, za'f üstüne taşıdı, süt kesimi de iki sene içinde şükret diye bana ve anana

babana, ki banadır geliş * Bununla beraber o ikisi de sana sence hakkında bir ilim olmiyan hiçi bana şerik

koşturmağa uğraşırlarsa o vakit onlara itaat etme ve kendilerine Dünyada

Sh:»3842

ma'ruf surette musahabet eyle de bana yüz tutanın yolunu tut, sonra dönüb bana geleceksiniz de ben size yaptıklarınızı haber vereceğim * Yavrum! haberin olsun ki yaptığın bir hardal danesi tartısı olsa da bir kaya içinde veya Göklerde veya Yerin dibinde gizlense Allah onu getirir mizanına kor, çünkü Allah lâtifir, habîrdir * Yavrum! namazı kıl, ma'rufu emir ve münkerden nehiy ve başına gelene sabr et, çünkü bunlar azmolunacak işlerdendir * Hem nâsa avurdunu şişirme ve Yer yüzünde çalımla yürüme, çünkü Allah, öğünge kurulganın hiç birini sevmez * Gidişinde mu'tedil ol, sesini pesden al, çünkü seslerin en beti her halde eşekler sesidir *

12. ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾ şanınm hakkı için Lokmana hikmet verdik -

Lokman hakîmin kim olduğu hakkındaki rivayetlerin hulâsası Ebüssüudun nakline göre şudur: Lokman ibni

Bâurâ ki azer evlâdından olup Eyyûb aleyhisselâmın hemşire veya teyze zadesi imiş, uzun müddet

yaşamış, Davud aleyhisselâma yetişmiş ve ondan ilm ahzetmiş ve onun ba'sinden evvel ifta de edermiş

اهـ . Sahibi san'at imiş, Beni İsrâil kadılık ettiği de söylenmiş. Ba'zıları bunun bir Nebiyy olduğuna da kail

olmuşlar ise de Cumhurun kavlince Nebiyy değil bir hakîm idi. İbni Rüşdün Tehafütünde dediği gibi her

Nebiyy hakîm ise de her hakîm Nebiyy değildir. «

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا

كَثِيرًا » âyetinde hikmetin ta'rifî hakkında tafsîlât geçmişti. Burada da diyorlar ki ulemanın örfünde

hikmet nefsi insanînin nazarî ilimleri ıktibas ve amelîyatta efali fadîlayı takatî nisbetinde tam bir meleke

ıktisab ederek tekemmül etmesidir. Ya'ni hikmet, gâh nazarî ve gâh ilmî olarak ta'rif edilirse de tam

ma'nâsıyla hikmet, il-el-ü esbabı bilerek gayeye isabet edecek vechile amelî ilme, ilmi amele tevfiğ etmektir.

Bunun için kendine hikmet verilene bir çok hayır verilmiş olduğu beyan buyurulmuştur. Allah tealânın

Sh:»3843

âlemde hikmetiyle vaz-u tahsis buyurduğu esbab ve ahkâmı, ya'ni kanunları keşfederek ondan bir takım

ilmî netaic istihrac etmek kabiliyeti şübhe yok ki Allahın büyük bir atıyyesidir. Ve hakîm olan kimseye

yakışan da ilmen ve amelen bunun şükürünü eda etmektir. Netekim şöyle buyuruluyor: Lokmana hikmeti

verdik ﴿أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ﴾ ki şükret Allaha diye - bu şükürün ilmî haysiyeti evvelâ o hikmet,

Allah tealânın bir vergisi olduğunu bilerek Allahı şirkten tenzih etmektir.

Amelî haysiyeti de efalinde ta'kiyb ettiği gaye ve makasidinde kendi hevasını değil, Allahın rızasını

gözetmektir. ﴿وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ﴾ ve her kim şükrederse sırf kendi

lehine şükretmiş olur. - Çünkü sonunda faidesi kendine âid olur. Lâkin kendine hikmet verilenler içinde

nankörlük ederek küfre sapanlar dahi bulunduğuna işaret ile buyuruluyor ki ﴿وَمَنْ كَفَرَ﴾ ve her

kim de küfran ederse - o hikmeti Allahdan bilmeyip ben yapıyorum, ben yaratıyorum diyerek şükretmez de

sui isti'mal ederse kendi aleyhine eder. ﴿فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾ çünkü Allah ganiydir,

ihtiyacı yoktur, hem hamîddir, zatında hamde lâyıktır. Hâmiddir, hiç kimse öğmese bile kendini öğmesini

bilir. Yâhud mahmuddur, bütün mahlûkat ona lisani hal ile hamdeder. -filân feylesof hikmet namına

küfrederse ona hiç bir zarar iriştiremez, kendi mezmum olur. Bu taksimden sonra Lokmanın şükürünü nasıl

eda ettiğine dair hikmet ve ahlâktan bir iki nümune zikrolunarak buyuruluyor ki 13.

﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لِبَنِهِ﴾ ve hani - ya'ni unutma daima an o vakit ki Lokman da oğluna

dedi ﴿وَهُوَ يَعِظُهُ﴾ ona va'zediyordu - nasihat veriyordu. Ragıbin beyanına göre va'z:

Sh:»3844

tahvife mukarin bir zecirdir. İmam Halil ise kalbi inceltecek vechile hayrı hatırlatmak demiştir ki daha

güzeldir. ﴿يَا بُنَيَّ﴾ oğulcuğum: yavrum - dedi ﴿لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ﴾ Allaha şirk koşma

﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ çünkü şirk çok büyük bir zulümdür. - Yâhud billâhi şirk çok

büyük bir zulümdür. Evvelâ bir zulüm bir haksızlıktır. Çünkü zulüm bir şey'i mevzunun gayriye koymaktır.

Allahın hakkını Allahtan başkasına vermektir. Aynı zamanda «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ»

mantukunca Allahın mükerrem kıldığı, şeref verdiği nefsi insnîyi mahlûka ibadet ettirerek tezvil eylemektir.

Saniyen büyük bir zulümdür. Çünkü ma'budluğu hiç mevzı olmiyan ve olmasına hiç bir vechile imkân

bulunmiyan bir mevkıa koymaktır. Zira Zeydin malını alıp da Amre vermek zulümdür. Zira Zeydin malını

Amrin eline koymaktır. Lâkin hibe veya beyi' gibi temlik sebeblerinden birisiyle o mal sabıkan veya lâhıkan

Amrin milki olabilmek mümkündür. Halbuki şirk koşmak ma'budluğu Allahın mâsivasına vermektir. Allahın

mâsivasının ise ma'bud olmasına hiç bir vechile cevaz ve imkân yoktur. 14.

﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ﴾ - bu iki âyet Lokmanın nasihatini hikâye esnasında ve şirkten nehyi

te'kid siyakında istitrad suretiyle mu'tariza halinde başlı başına bir kelâmî ilâhîdir. Rivayet olunduğuna göre

Sa'd ibni Ebi Vakkas radiyallahü anh ile anası hakkında nâzil olmuştur. Şöyle ki: müşarünileyh validesine

itaatkâr idi. İslâma girdiği zaman validesi ya Sa'd, sen ne yaptın, eğer serr bu yeni dini bırakmazsan kasem

olsun ki ben yemem içmem nihayet ölürüm, sen de benim yüzümden hey anasının katili diye bed nam

olursun demiş. O da yapma ana, ben bu dini hiç bir şey için terk etmem demiş, validesi iki gün iki gece

yememiş, takatten düşmüş, bunu gören sa'd, anneciğim bilesin ki Vallahi yüz canın olsa da birer birer çıksa

ben bu dini hiç

Sh:»3845

bir şey için terk edemem, artık dilersen ye, dilersen yeme demiş. Bunun üzerine vâlidesi yemeğini yemiş.

İşte bu iki âyet ve yâhud ikinci âyet bu sebeble nâzil olmuştur. ﴿وَهَنَّا عَلَىٰ وَهْنٍ﴾ vehin,

vehin üstüne - bu terkibi vasfı «ümm» den haldir. Vehn, harekette za'fdır. Ya'ni anası günden güne

ağırlaşmak suretiyle za'f za'f üstüne ﴿وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ﴾ süt kesimi de iki yılda - bunun

zâhirinden emzik müddetinin a'zamîsi iki sene olduğu anlaşılıyor ki İmameyn ve imamı şafî kavlidir. Lâkin

İmamı a'zam ihtiyat olmak üzere sûrei «Ahkaf» da gelecek olan «

﴿وَحَمَلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا﴾ âyeti ile otuz aya kail olmuştur. Maamafih fetvâ İmameyn

kavlinedir ﴿أَنْ اشْكُرْ﴾ şükr et diye - bununla «وصينا» tefsir olunuyor. Ya'ni şöyle: diye

tavsiye ettik ki şükr et ﴿لِي وَلِوَالِدَيْكَ﴾ bana ve anana babana - birisi aleyhissalâtü

vesselâma ben kime iyilik edeyim diye sormuştu. Buyurdu ki: anana, sonra yine anana, sonra yine anana,

ya ondan sonra? dedi, babana buyurdu. Anaya babaya şükür, haklarını gözeterek itaat ve ihsanda

bulunmak ve duâ etmektir. Sûrei «İsra» da bilhassa beyan buyurulmuştur. ﴿إِلَى الْمَصِيرِ﴾

Dönüş ise banadır. - Ya'ni şükr edip etmediğinizi o vakit ben sorarım. Bu cümle, Allaha şükrün ehemmiyeti ve önemini anlatmak suretiyle ikinci âyetin hükmüne bir taviyedir.

15. ﴿وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي﴾ Bununla beraber, ya'ni anaya

babaya dahi şükrü insana tavsiye etmiş olmamızla beraber onlar seni bana şirk koşasın diye zorlarsa

﴿مَالَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾ sence hakkında hiç bir ilm olmayın, ya'ni hiç bir ilimde yeri

olmayıp muhal olan şirki isnad ettirmek

Sh:»3846

üzere onu sıkıştırırlarsa ﴿فَلَا تُطْعِمَا﴾ o hususta ikisine de itaat etme

﴿وَصَاحِبَهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾ de onlara ma'ruf surette muhasib ol - ya'ni

ma'siyete iştirâk etmeksizin şer'in razı olacağı ve kerem-ü mürüvvetin ıktıza edeceği vechile sohbetlerinde

bulun. Meselâ yemek içmek, giymek gibi ihtiyaçlarını tesviye etmek, cefa etmemek, ağır söylememek

hastalıklarına bakmak, vefatlarında defnetmek gibi dünyevî muavenetleri yap. Din işine gelince

﴿وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنْابَ إِلَيَّ﴾ bana inabe etmiş olan halîs muhlîs müvehhidin

﴿ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ sonra yolunu tut

hepinizin dönümü banadır, o vakit ben size neler yaptığınızı haber vereceğim 16.

﴿يَا بُنَيَّ إِنَّهَا﴾ yavrum, muhakkak ki o yaptığın - iyilik veya kötülük

﴿إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَوْ خَيْرٍ﴾ ya'ni ne kadar küçük ve gizli

﴿يَأْتِ بِهَا اللَّهُ﴾ Allah onu getirir - Âhirette ve ne kadar yüksek ve yâ alçak olursa olsun

﴿إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ﴾ karşına kor çünkü Allah lâtifdir. - lûtfü, letaifi çok, kudreti en ince en gizli

﴿خَبِيرٌ﴾ ilmi ile hepsini bilir. şeylere yetişir

17. ﴿يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ﴾ Yavrum, namazı devamlı kıl - kendini irdirmek için

﴿وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ emri bilmaruf ve nehyi anilmünker yap -

diğerlerini kemale irdirmek, cemiyeti istikametle götürmek için

﴿وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ﴾ başına gelene de sabret - ya'ni emir bilmaruf ve nehyi

anil'münker yapmak kolay değildir. O yüzden başına bir

takım musibetler gelmek melhuzdur ve onlara sabretmek lâzımdır. Umeyr ibni Habîb radiyallahü anh

Hazretleri oğullarına vasiyyetinde demiştir ki: her hangi biriniz emir bil'maruf ve nehiy anilmünker yapmak

yakîn idinsin, çünkü her kimin Allahdan sevaba iykanı olursa dokunan eziyeti duymaz **اهـ**.

﴿إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ Çünkü bu işlerin her birisi azmolunacak büyük

işlerdendir.

18. ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ﴾ Ve nâsa avurdunu şişirme - avurt etme, ya'ni

böbürlenip kibirlenme.

صعر = SA'R, bir derddir ki deveye âriz olur da boynunu büker. Şu halde tas'ıyr, boynu derdli deve

gibi başını yana bükmek demek olur ki kibirli kimselerin âdetidir. Lisanımızda buna avurt etmek veya

kasalmak ta'bir olunur. Buna, nâsa yanağını eğme, boyun eğme, ya'ni kendini tezlil eyleme ma'nâsını veren

dahi olmuştur. Bu da muhtemil olmakla beraber üstüne altına muvafık olan evvelkisidir. Ya ni emir bil'maruf

ve nehiy anil'münker yapmakla beraber kibirlenme ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا﴾

ve Yer yüzünde çalımla yürüme ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾

çünkü Allah kurulanın, öğünenin hiç birini sevmez.

19. ﴿وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ﴾ gidişinde mu'tedil ol

﴿وَاعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ﴾ sesinden de biraz indir - söylerken bağırma

﴿إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ﴾ çünkü seslerin en beti - en hoş gitmeyen tatsızı

﴿لِصَوْتِ الْحَمِيرِ﴾ her halde eşekler sesidir.

Sh:»3848

Lokmana hikmetin şükr için verildiği anlatıldıktan ve oğluna va'zıyla hikmet ve şükründen ba'zı

nümuneler gösterildikten sonra alel'umum insanlığa olan niami ilâhiyeyi ihtar ve nankör kâfirlerin zulm-ü

dalâlini iş'ar ile tevhid ve şükre da'vet için buyuruluyor ki:

﴿٢٠﴾ أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا
فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَنْ
يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٢١﴾
وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا

عَلَيْهِ أَبَاءَنَا أَوْلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢٢﴾ وَمَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٣﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزَنُكَ كُفْرُهُ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٥﴾ وَلَعَنَ سَالَتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

Sh:»3849

﴿٢٦﴾ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٧﴾ وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفَدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾ مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةً إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٩﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُوَلِّجُ

الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ كُلُّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرٌ ﴿٣٠﴾ ذَلِكَ بَانَ اللَّهُ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ
دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣١﴾

Meali Şerif

Görmediniz mi? Allahı zülcelâl sizin için Göklerdekini ve Yerdekini müsahhar kılmış, üzerinize zâhiren ve bâtinen ni'metlerini ifaza buyurmakta, bununla beraber nâs içinde kimisi de var ki ne bir ilme, ne bir mürşide ne de tenvir eder bir kitaba istinad etmeksizin Allah hakkında mücadele ediyor 20 Ve Allahın indirdiğine tabi' olun denildiği vakit kendilerine

Sh:»3850

"hayır, biz atalarımızı neyin üzerinde bulduksa onun ardınca gideriz" diyorlar, ya Şeytan onları Saîr

azâbına da'vet ediyor idise de mi? 21 Halbuki her kim özü muhsin olarak yüzünü tertemiz Allaha tutarsa o

hakikaten en sağlam kulpa yapışmıştır, öyle ya bütün işlerin akıbeti Allaha dayanır 22 Kim de küfrederse

artık onun küfrü seni mahzun etmesin, onlar dönüb bize gelecekler o vakıt biz onlara bütün yaptıklarını

haber vereceğiz, her halde Allah, bütün sînelerin künhünü bilir 23 Biz onlara biraz zevk ettiririz de sonra

kendilerini galîz bir azâba muhtar kılırız 24 Celâlim hakkı için sorsan onlara: o Gökleri ve Yeri kim yarattı?

Her halde elbet Allah diyecekler, « **الْحَمْدُ لِلَّهِ** » de, fakat pek çokları bilmezler 25 Göklerde ve

Yerde ne varsa Allahındır, hakikat Allah, öyle ganî öyle Hamîddir 26 Eğer yerdeki ağaçlar hep kalem olsa

deniz de mürekkeb, arkasından yedi deniz, Allahın kelimatı tükenmez, hakikat Allah, azîz hakîmdir 27 Sizin

yaratılmanız da, ba'solunmanız da ancak tek bir nefis gibidir. Hakikat Allah, semîdir basîdir 28 Görmedin

mi? Allah geceyi gündüze sokuyor, gündüzü geceye sokuyor ve Şems-ü Kameri teshîr etmiş hepsi

müsemmâ bir ecele doğru cereyan ediyor ve filvakı' Allah, bütün yaptıklarınıza habîrdir 29 Bu şundan:

çünkü Allah hakikat hak o, ondan başka çağırıklarınız hep bâtil ve hakikat Allah, yegâne yüksek büyük o

30

27. **قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ** - Sûrei «Kehif» te **﴿وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ﴾**

» bak.

﴿٣١﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾

Sh:»3851

﴿٣٢﴾ وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّيَهُمْ إِلَى الْبَرِّ مِنْهُمْ مَقْتَصِدًا وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَآخَشُوا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿٣٤﴾ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَآذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٥﴾

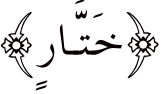
Meali Şerif

Baksan a size âyetlerinden göstermek için ni'metiyle gemilerin denizde akışına! Şübhe yok ki bunda pek sabırlı ve çok şükürlü olanlar için bir çok âyetler vardır 31 Ve kara bulutlar gibi dalga sardığı vakit onları dini Allaha hâlis kılarak yalvarırlar, sonra karaya çıkarıldığı vakit içlerinden doğru giden de bulunur ve bizim âyetlerimize ancak gaddar, nankör olanlar çifitlik eder 32 Ey insanlar rabbinizden korkun ve bir günü sayın ki ata evlâdından bir şey ödeyemez, evlâd o da atasından bir şey ödeyecek değildir, Muhakkak Allahın va'di hak, o halde sakının Dünya hayat sizi aldatmasın ve sakının o mağrur sizi Allaha güvendirmesin 33

Her halde

Sh:»3852

Allah, saate ilim onun yanındadır, ve yağmuru o yağdırır, rahimlerde ne var o bilir, ve hiç bir nefis yarın ne kazanacağını bilmez, bir nefis hangi Yerde öleceğini de bilmez, şübhesiz ki Allah alîmdir, habîrdir 34

32. ختار گaddar, ya'ni sözünde durmayı çok nakzı ahdeden.

34. ﴿انَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾ الخ . . . ﴿﴾ Abdullah ibni Ömer

radiyallahü anhümadan merviydir: Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem «mefatihülgayb beştir, onları

ancak Allah bilir» buyurmuş ve bu âyeti okumuştur. Rivayet olduğuna göre Hâris ibni Ömer namında bir

adam, Resulullah sallâllahü aleyhivesellem Hazretlerine gelmiş «ya Muhammed, kıyamı saat ne zaman?

Beldelerimiz kuraklıktan: sıkıldı bolluk ne zaman? Karımı gebe bıraktım ne doğuracak, bu gün ne

kazandığımı biliyorum, yarın ne kazanacağım? Nerede doğduğumu biliyorum, fakat nerede öleceğim?

« demiş bu âyet bu sebeble nâzil olmuştur. Demek ki âyet vaki' olmuş bir suâlin cevabıdır. Lâkin

mâkablindeki âyetlere nazaran da bir suâli mukadderin cevabıdır. Zira sûrei «Rum» un âhirine «

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ

« وَأَخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي

suâl hatıra gelebileceğinden bununla ona cevap verilmiş oluyor.

Burada Fahrüddîni Razî der ki: ba'zı müfessirîn, Allah tealâ bu âyet ile beş şey'e ilmi başkasından

nefetti diyorlar. Gerçi öyle lâkin maksud o değildir. Çünkü Allah tealâ meselâ tufan zamanında bir kum

yığınındaki cevheri ferdi (bir atumu) ve rüzgârın onu Maşrıktan Mağribe kaç kerre naklettiğini ve nerede

bulduğunu bilir,

Sh:»3853

bunu başkası bilemez. Şu halde bu beş şey'i zikirde tahsis etmenin vechi yotkur. Bu hususta hakk olan

şudur ki « **إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ** » buyurulması, « **وَإِخْشَوْا يَوْمًا** » diye o günün

behemehal vukuu te'kid edilmesi üzerine o gün ne vakit diye vârid olacak suâle karşı şu suretle cevab

veriliyor: «Onu Allahdan başkası bilmez ve lâkin muhakkak olacaktır» deniliyor. Ve kaç def'alar geçtiği

üzere ba's hakkında iki delil de zikrolunuyor.

BİRİSİ, Arzın mevtinden sonra ihyası: netekim yukarıda «

وَأَنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ . فَانظُرْ
إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ
لَمُحْيٍ الْمَوْتَى

» buyurulmuştu. Ve « **يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ** » buyurulmuştu. Burada da şöyle

denilmiş oluyor: «ey suâlcı! sen onun vaktini bilemezsin, fakat o olacak, Allah, ona kadirdir. Nasıl ki o Arzı

ölmüşken ihya ediyor yağmuru indiriyor.

İKİNCİSİ, ibtidai halktır. «

﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾ . ﴿قُلْ سِيرُوا فِي
الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ
الْآخِرَةَ﴾ buyurulduğu gibi burada da « وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ط »

sen onu bilmezsen de o olacaktır, Allah ona kadirdir. Erhamdakini bilip yarattığı gibi ruhamdan yaratmasını

da bilir. İlh... اهـ . Camius'sagîrde « خَمْسٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ » diye vârid olan

Büreyde hadîsinde Menavi kebîr şerhinde der ki: «ya'ni bu beş şeyi Allahdan başkası hem küllî hem cüz'î

olarak ihata ve şümul vechi üzere bilmez.

Şu halde Allah tealânın ba'zı havassını hatta bu beşten ba'zı mugayyebata muttali' kılmasına münafi

olmaz. Çünkü o mahdud cüz'iyâtıdır. Mu'tezilenin bunu inkâr etmesi de mükâberedir. اهـ . Bir de Buharîde

Enes ibni Malik radiyallahü anhten rivayet olduğu üzere Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellem

buyurmuştur ki «Allah tealâ rahime bir Melek müvekkel kılmıştır. Yarab, nufte, ya rab aleka, ya rab mudga

der, Allah tealâ da halkını kaza etmek irade buyurduğu vakit erkek mi

Sh:»3854

dişi mi? Şakıy mi saîd mi? Rızkı ne, eceli ne? söyler, anası karnında bunlar yazılır. O vakıt onu o Melek ve Allah tealânın mahlûkatından dilediği kimseler de bilir **أهـ**. Demek ki ba'zılarının bu suretle bile bilmesi zikrolunan ihtisasa münafi değildir. Çünkü Allaha mahsus olan ilim, gaybde iken her birinin ahvaline alettafsıl ilmi tam ve kâmilidir. Melekin ve ba'zı havassın muttali' olabileceği ilm ise az çok delili tehakkuk etmiş bir vechile nakıs bir ilimdir. Kezâlik bulut, rüzgâr, barometre gibi ba'zı emarelerden yağmura, cenînin ba'zı evza' ve harekâtından erkek veya dişi olduğuna intikal etmek tarzında vaki' olan zannî istidlâller de buna münafi değildir. Çünkü zann, ilim değildir. İlim şübhesiz olandır.

Âyetteki ihtisâsın vechine gelince: Alûsînin beyanına göre bunun menatı, ismi celilin takdimiyle haberlerin cümle halinde takviyei hukûm tarzında vaki' olmasında gözetilmiştir. Fakat birinci cümlenin haberinde « **عِنْدَهُ** » zarfının takdimiyle kasır zâhir ise de diğerlerinde fahvayî kelâm ile az çok işaret halindedir ki ma'nâ şu oluyor: o saat ne zaman denilirse 34.

﴿ **إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ** ﴾ her halde Allah, saate ilim ancak onun yanındadır.
﴿ **وَيُنزِلُ الْغَيْثَ** ﴾ ve yağmuru o indirir - o halde ne zaman, nereye, ne mikdar ve ne suretle

yağdıracağını da tamamile o bilir. O halde ba'sin ne zaman olacağını da ancak o bilir.

﴿وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ﴾ bütün rahimlerdekini de o bilir - Erkek mi dişi mi? beyaz mı

kırmızı mı? Tam mı nakıs mı? Her birinin hususiyetleri nedir? bütün rahimlerdekinin tafsilâtını o bilir.

Binaenaleyh kabirlerdekinin de tafsilâtını o bilir. O yaradan ba's eder

﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا﴾ ve hiç bir nefis yarın ne kazanacağını

kesdiremez - ya'ni ileride başına ne geleceğini? Eline ne geçeceğini, hayırmı şermi

Sh:»3855

kesbedeceğini dirayetiyle bilemez ﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ﴾ yine hiç bir nefis - gerek iyi gerek

kötü olursa olsun ﴿بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ﴾ hangi Arzda öleceğini kesdiremez - küçük kıyameti

bilemez, büyük kıyameti nerede bilecek? Fakat Allaha gelince ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

şübhe yok ki Allah alîmdir, habîrdir - olmuşu olacağı, şâhidi gaibi, zâhiri bâtını hepsini bilir, hepsinden

haberdardır. Son iki fıkrada ilim yerine dirayet ta'bir edilmiş olduğu ve Allah tealânın ilmüne dirayet itlakı

câiz olmadığı için burada Allahın ilmi ayrıca tasrih olunarak ihtisası böyle nefy-ü isbat ile ifade edilmiştir «

«اللَّهُمَّ يَسِّرْ لَنَا حُسْنَ الْإِخْتِمَامِ»

Sûrei Lokman ile vârid olan irşad ve da'vetin ihtar ve tezkiri bir secde sûresi ile ta'kib olunması ne güzeldir.